

Тема 8. Мистецтво Західної Європи XVIII століття

Мета: ознайомлення з життям та творчістю представників західноєвропейського образотворчого мистецтва XVIII століття, визначення особливостей архітектури цього періоду.

План

1. Особливості мистецтва XVIII століття.
2. Італійське мистецтво XVIII століття.
3. Французьке мистецтво XVIII століття.
4. Англійське мистецтво XVIII століття.

1. Особливості мистецтва XVIII століття.

Мистецтву XVIII століття притаманні специфічні стильові особливості, які можна охарактеризувати як відхід від «великого стилю» і перехід до камерного мистецтва аристократичних салонів – рококо. Це мистецтво абсолютно світське й виступає одним із свідчень процесу секуляризації всієї культури XVIII століття. Розвиток мистецтва у XVIII столітті збігається з утвердженням в європейській культурі ідей Просвітництва. Образотворчому мистецтву цього часу притаманні аналіз найтонших переживань людини, відтворення нюансів почуттів і настроїв. Інтимність, ліризм образів і водночас аналітична спостережливість – це характерні риси мистецтва XVIII століття як у жанрі портрету, так і в побутовому живописі. Ці особливості художнього сприйняття життя є внеском XVIII століття у розвиток світової художньої культури, хоча це було досягнуто ціною втрати універсальної повноти в зображенні духовного життя, цілісності у втіленні естетичної свідомості.

2. Італійське мистецтво XVIII століття.

Розквіт італійського мистецтва спостерігається у XVIII столітті тільки у Венеції, яка зберегла свою республіканську незалежність, хоча втратила і роль у міжнародній торгівлі, і свої східні володіння. Венеція XVIII століття була центром музичного життя (творчість Скарлатті та Вівальді, оперні театри, музичні академії й консерваторії) та театрального (Гольдоні, Гоцці) життя Європи, книгодрукування, відомого на весь світ мистецтва виготовлення зі скла. Вона славилася також своїми святкуваннями, регатами, передусім, карнавалами й маскарадами, які тривали майже цілий рік, за винятком посту. Ця театралізація життя, проникнення театру в реальне життя й свого роду отождолення театру й справжнього життя наклало відбиток також на образотворче мистецтво Венеції XVIII століття, головними рисами якого були живописність і декоративність.

Попит на декоративний розпис палаців венеціанської знаті та картини – вівтарні образи для церков викликав незвичайний розвиток монументально-декоративного живопису у Венеції XVIII століття, що продовжував традиції

барокового мистецтва попереднього століття. На зламі XVII-XVIII століття народжується барокове мистецтво Себастьяно Річчі (1659-1734), який працював не лише у Венеції, а й в Англії. («Мадонна з немовлям і святими» для церкви Сан Джорджо Маджоре).

XVIII століття у венеціанському живописі відкривається творчістю Джованні Баттиста П'яцетті (1683-1754), який засвоїв від свого вчителя Джузеппе Креспі широку манеру письма з використанням глибокої світлотіні, а від Караваджо – реалістичне трактування образів («Св. Яків, якого ведуть на страту»). Пензлю П'яцетті належить також немало жанрових картин.

У творчості Алессандро Маньяско (1667-1749) можна бачити безсумнівний вплив Сальватора Розі. Маньяско притаманний сміливий, твердий почерк письма, швидкі динамічні мазки, особливий колорит з переважанням оливково-коричневих тонів, у які майже завжди вкраплена яскрава червона пляма; експресивний малюнок і композиція, у якій маленькі фігурки зазвичай розміщені серед грандіозних руїн, а також трагічне світовідчуття, притаманне цьому майстрові при всій його театральності («Привал бандитів», Ермітаж).

Справжній дух Венеції втілений у творчості великого майстра – Джованні Баттиста Тьєполо (1696-1770). Він є останнім представником бароко в європейському мистецтві. Послідовник Веронезе, учень П'яцетті, він перетворює кожний сюжет у святкове видовище: тріумф Амфітрити, банкет Клеопатри, суд Соломона, смерть Дідони. Тьєполо – автор гігантських розписів як церковних, так і світських, у яких архітектура, природа, люди, тварини, зливаються в одне декоративне ціле, в єдиний декоративний потік. Тьєполо притаманна висока колористична культура, як, до речі, усім венеціанцям. Так, в одному з полотен («Тріумф Сципіона») особливо помітно, як умів і любив Тьєполо писати тріумфальні ходи, святковий натовп, розробляючи при цьому лише десяток фігур, а всі інші позначав однією суцільною живописною масою. Для Тьєполо важливо творення самої атмосфери дійства, живописність образу. Його споріднює з ренесансними майстрами те, що він працює в усіх жанрах і в різних техніках. Одна із найвідоміших його картин «Тріумф Амфітрити» зображує колісницю Амфітрити в морських хвилях, в оточенні наяд і тритонів, в атмосфері загальної радості. Обличчя богині буде згодом повторюватися і в Клеопатрі («Банкет Клеопатри»), і в його Венерах, і Данаях. Свій живописний ілюзіонізм барокового майстра, свій дар монументальності Тьєполо продемонстрував у розписах венеціанського палаццо Лабіа (фрески «Банкет Антонія та Клеопатри» і «Зустріч Антонія і Клеопатри»), у фресках єпископської резиденції у Вюрцбурзі (1751-1753). Це вершини монументально-декоративного мистецтва XVIII століття.

Останні вісім років Тьєполо жив і працював у Мадриді, де написав плафон Тронного залу королівського палацу. Тьєполо залишив багато блискучих за артистизмом рисунків, так само успішно він займався гравюрою в техніці офорту.

Венеція XVIII століття дала світові прекрасних майстрів вести – міського архітектурного пейзажу: Антоніо Каналетто (1697-1768) з його урочистими картинами життя Венеції на фоні її казкової театральної архітектури та поетичного, романтичного майстра, який передавав найтоншими відтінками кольору саме повітря Венеції та її лагун – Франческо Гварді (1712- 1793). Пейзажі Гварді: площі Венеції, її канали, вулиці, палаци й провулки, проникнуті ліричним, глибоко особистим почуттям, створені легкими рухами пензля, блакитними, жовтими, коричневими, сіро-сріблястими тонами, насиченими світлом і повітрям («Венеціанський дворик»).

Картина художнього життя Венеції XVIII століття була б неповною, якщо не назвати майстра жанрового живопису П'єтро Лонгі (1702-1785), який оспівував побут Венеції: маскаради, концерти, уроки танців, сцени в гральних будинках, народні розваги. Лонгі був істинним поетом Венеції XVIII століття на останньому етапі її святкового життя («Урок танцю»).

3. Французьке мистецтво XVIII століття.

З початком нового XVIII століття у Франції відбуваються суттєві зміни як у житті, так і в мистецтві. Суворий придворний етикет змінився атмосферою легковажності, жадоби насолод, розваг, розкоші. Однак у цих бурхливих веселощах, бажанні встигнути насолодитися була також і доля бравати, тривоги, передчуття швидкоплинності кожної миті, неминучості розплати за нерозумність, передчуття якоїсь біди.

Усе мистецтво рококо побудовано на асиметрії, що загострює почуття мінливості, скороминучості – грайливе, насмішкувате, вигадливе почуття. Не випадково термін «рококо» походить від терміну «мушля», «рокайль». Сюжети – тільки любовні, еротичні; улюблені героїні – німфи, вакханки, Діани, Венери, які здійснюють свої нескінченні «тріумфи» й «туалети». Проте за всім театральнo-святковим, легковажнобездумним у мистецтві цього напряму приховувалось багато складного. Так, у ньому вперше проявився стійкий інтерес до зображення тонких інтимних переживань, це був крок до сентименталізму з його увагою до глибин людської душі. Портрет і пейзаж – не випадково дуже важливі в цю епоху жанри. За легковажністю, дотепністю й насмішкуватою іронією рококо були міркування про долю людини, про сенс існування.

Попередником цього напрямку в мистецтві став Жан Антуан Ватто (1684-1721), який створив у мистецтві свій неповторний образ. Як художник Ватто реалізувався в Парижі. Основні теми його живопису: галантні святкування – аристократичне товариство в парку, що займається музикою, танцює, веселиться, сцени безпечного життя, які передаються з вишуканою грацією («Капризниця», «Свято кохання», «Товариство в парку»). Колорит Ватто є одним із найяскравіших якостей його таланту, він побудований на тонких нюансах сірих, коричневих, блідо-бузкових, жовто-рожевих (завжди змішаних) тонах. У картинах Ватто ніколи немає чистого тону. У 1717 році художник створив одне з найбільших своїх полотен «Паломництво на острів

Цитеру». Ця тонка палітра почуттів створена самим кольором. Однак усе це не кохання, а гра в кохання, театр. Театральність характерна для всього мистецтва XVIII століття, і для Ватто особливо. Він не скриває театрального прийому в композиції. Мистецтво театру було модним не тільки в час Ватто, театром було все життя суспільства, яке зображує художник. Ватто дуже близько знав акторське життя й не раз зображував акторів італійської та французької комедії. Пейзаж у картинах Ватто – також вигаданий, театральний пейзаж, і це лише посилює загальний відтінок ірреальності, примарності, фантастичності зображення. Делакруа назвав техніку Ватто дивовижною, такою, що об'єднує Фландрію та Венецію.

У самому кінці життя Ватто створив свою останню роботу – це вивіска антикварної лавки, яка так і називається «Лавка Жерсена». У правій частині розмовляють дами й кавалери, що цікавляться живописом, а в лівій складають у ящики твори мистецтва, серед яких портрет Людовіка XIV. Чи не хотів цим Ватто сказати, якою є «швидкоплинна слава світу», якою є короткою влада й саме життя, а вічним є тільки мистецтво.

Істинним представником французького рококо був Франсуа Буше (1703-1770), тому що в його мистецтві гедонізм рококо, який доходить до фривольності, зневага до конструктивного, раціонального, розумного, як і вся витончена культура «мови рокайль» виразились повною мірою.

«Перший художник короля», як його офіційно називали, директор Академії, Буше був істинним сином свого часу, який усе вмів робити сам: панно для отелів, картони для мануфактури гобеленів, театральні декорації, книжкові ілюстрації XVIII століття – це золотий час мініатюри, малюнки віял, шпалер, камінних годинників, карет, ескізи костюмів тощо. Станкові картини схожі на панно, самі панно постають як самостійні твори. І все це – галантні святкування, пастушачі ідилії, міфологічні, жанрові, релігійні теми, пейзажі – розігрується як сучасна йому пастораль, усе виражає відверто-чуттєву насолоду життям, у всьому панує біло-рожева героїня – богиня Флора (Помона, Іо, Калісто, Європа), а по суті одягнута в пастушачий одяг аристократка, усюди схожа на себе парижанка, і неважливо – чи вона Венера чи пастушка («Венери» або «Туалет Венери», «Венера з Амуром», «Купання Діани»).

Мистецтво Ватто й Буше продовжив блискучий майстер, живописець-імпровізатор, художник рідкісного таланту, фантазії, темпераменту Жан Оноре Фрагонар (1732-1806). Головними досягненнями його живопису були світло й повітря. Він працював у різних жанрах, однак частіше всього це галантно-любовні, іноді відверто еротичні, чуттєві сцени («Щасливі можливості гойдалки», «Поцілунок нишком»). Невичерпне багатство фантазії, надзвичайно сміливий мазок, легкість письма, побудованого на ніжних, вишуканих поєднаннях блакитних, рожевих тонів, сміливі композиції, майже сучасний за своєю лаконічністю рисунок – усе це робить Фрагонара зі всіма його любовними картинками одним із блискучих художників епохи.

XVIII століття – це також час Просвітництва, етичні та естетичні принципи якого визначили нові ідеали мистецтва. Просвітницькі ідеї не тільки

впливали загалом на розвиток мистецтва, просвітники активно втручалися в його хід.

У руслі цих нових ідей розвивається мистецтво Жана Батиста Сімеона Шардена (1699-1779), художника, який створив, власне, нову живописну систему. Його головна тема – це кухонні речі, які живуть нібито своїм «тихим життям»: котли, каструлі, бачки («Мідний котел»). Світ простих речей позбавлений будь-якої претензії, зате відтворений із великою живописною майстерністю.

Настільки ж щирий Шарден і в жанровому живописі. На противагу аристократичним галантним святкуванням і пастушачим ідиліям на фоні буколічного пейзажу Шарден, виражаючи смаки буржуазії, починає зображувати розміреність, порядок, тепло буржуазного побуту («Молитва перед обідом», «Прачка», «Жінка, яка миє каструлі»). Добропорядність і працелюбство прославлені Шарденом без дидактики й моралізування, без патетики й ефектів, з «мірою та порядком», які він проголошує як життєвий зразок.

Побутовий жанр, біля витоків якого стояв Шарден, пройшов шлях складних перетворень. Його подальший розвиток пов'язаний з іменем Жана Батиста Греза (1725-1805), у творчості якого знайшли вираз зовсім інші принципи тлумачення теми. Картини Греза є близькими до сентиментальної драми. Його твори – «Батько сімейства, що пояснює своїм дітям Біблію», «Сільська молода», «Паралітик», «Балуване дитя» – це все «моральний живопис».

Французька скульптура XVIII століття розвивається інакше, ніж у попередні часи. Змінюються її теми й форми. У своєму розвитку скульптура проходить ті ж самі етапи, що й живопис. Це переважно рокайльські форми в першій половині століття й наростання класицистичних рис – у другій.

Монументальність форм, дух бароко ще живе в скульптурі Гійома Куста (1677-1746) для замку в Марлі (зараз на Єлисейських полях). Однак уже зображення ним королеви Марії Ліщинської в образі Юнони говорить про новий естетичний ідеал епохи.

Риси легкості, свободи, динаміки помітні в скульптурі молодого Жана Батиста Пitalля (1714-1785) («Меркурій, що зав'язує сандалію»).

Невідомо, як би склалася творча доля такого блискучого майстра, як Етьєн Моріс Фальконет (1716-1791), якщо б він не був запрошений у 1765 р. у Росію, де проявив себе як талановитий монументаліст, створивши «Мідного вершника». Крім того, він робив моделі для фарфору і з 1757 р. працював начальником скульптурної майстерні на Севрській мануфактурі у Венсені. У творчості Фальконета вже намічаються риси майбутнього класицизму.

Молодший сучасник Фальконета – Жан Антуан Гудон (1741-1828) передав дух епохи у своїй портретній галереї. Серед портретів учених, філософів, людей мистецтва, жіночих образів, що свідчать про аналітичність його розуму й тонкий дар психолога, заслужено виділяється статуя Вольтера, що сидить.

«Вольтер» Гудона свідчить про блискучий розвиток і життєвість високого гуманістичного ідеалу французького мистецтва напередодні Великої Французької буржуазної революції, яка відкрила і в історії західноєвропейського мистецтва нову епоху.

4. Англійське мистецтво XVIII століття.

Після Англійської буржуазної революції середини XVII століття відбуваються також зміни в англійській культурі та мистецтві, змінюються естетичні смаки. Англія продовжує утримувати першість в області літератури, драматургії та театру завдяки Шекспіру й плеяді драматургів після нього.

Англійська живописна школа склалась пізніше інших видів мистецтв, оскільки поширений в Англії пуританський рух не сприяв розвитку національної школи живопису, однак у XVIII столітті англійські художники працюють дуже інтенсивно й своєрідно.

Архітектура Англії засвоює в основному принципи ренесансної архітектури. У XVIII столітті Крістофер Рен (1632-1723), будівничий відомого собору Святого Павла, протестантського храму й низки приходських церков Лондона, один із творців палацу Хемптон-Корт, автор перепланування центру Лондона після великої пожежі 1666 р., залишається вірним в основному класицистичним принципам розумності та раціоналізму. Однак це не виключає деяких інших елементів в англійській архітектурі, наприклад, барокових і готичних. Усе XVIII століття пов'язане з правлінням королів Георгів, тому в науці існує (це стосується передусім архітектури) термін «георгіанський стиль». На зміну регулярним французьким паркам приходять парки англійські, ландшафтні. Відгукуючись на рокайльський стиль континенту.

Розквіт національної школи живопису в Англії починається з Вільяма Хогарта (1697-1764), який об'єднав англійське мистецтво з передовою літературою та театром. Хогарт досить інтенсивно займався гравюрою, де він звертається до зображення сучасного йому життя й робить предметом сатири всі його негативні сторони: занепад моралі, продажність суду тощо. Хогарт створює цілі серії живописних полотен: «Історія повії», або «Кар'єра проститутки», «Історія розпусника», «Модний шлюб» тощо. Свої твори, що були об'єднані в цикли, Хогарт будував як драматург, він розігрував дію як режисер. Кожна з картин Хогарта є самостійною й зображує вузловий момент усієї історії, проте кілька деталей зв'язують його з попередніми й наступними подіями.

Хогарт займався також історичними живописом, релігійними сюжетами. Однак істинний Хогарт – це жанрові картини й гравюри, у яких він показав соціальну життєву драму трохи прямолінійно, зате без всякої інакомовності, у доступній та ясній формі.

Протягом всього творчого життя Хогарт звертався до портрета. Це групові й так звані розмовні портрети («Сім'я Вудз Роджерс», «Сім'я Строуд»), портрети близьких людей («Містріс Енн Хогарт»), парадні портрети, зображення людей світу мистецтва, власні портрети («Автопортрет

із собакою»). Однак не випадково найбільшою славою серед портретів Хогарта користується зображення «Дівчини з креветками». Хогарту вдалось створити в цьому портреті англійський тип дівчини з простого народу, милої, життєрадісної, здорової, – такими прийомами плерного живопису, які передували колористичним пошукам наступного століття.

Хогарт – перший художник англійського Просвітництва й перший живописець Просвітництва в Європі. Його мистецтво тісно пов'язане з мистецтвом театру, сатиричних журналів, з літературою Просвітництва. Справедливо вважається, що до Хогарта в Англії не було великого живопису й він став його першим представником, створивши й у живописі, і в графіці гострі соціальні сатири, майже реалістичні за духом.

Першим президентом Академії був Джошуа Рейнолдс (1723-1792), живописець і теоретик, що в своїх «Промовах» виступав прибічником класицистичної естетики, однак у працях зовсім не обмежував себе рамками класицизму. З появою Рейнолдса англійський живопис отримав загальне визнання. Його можна назвати творцем національного портретного жанру. Рейнолдс створив галерею портретів, він мав велику творчу активність й іноді писав до 150 портретів на рік. У формі парадного, урочистого зображення Рейнолдс зумів повною мірою виразити просвітницьку віру в людину, у її розум, у можливість вдосконалення людської натури. Це портрети полководців («Адмірал лорд Дж. Хітфілд»), письменників («Лоренс Стерн»), акторів («Девід Гаррік», «Сара Сіддонс в образі музи трагедії»), лондонських красунь. Проте, кого б не зображував художник, у його образах, особливо чоловічих, є героїчно величне, у них підкреслюється те, на що здатна людина. Той внутрішній рух, який є в портретах Рейнолдса, натхнення, енергія, зовнішня дія досягається передусім певним кольором: напруженим, зазвичай, золотисто-червоним, золотисто-коричневим колоритом, із вкрапленням плям інтенсивно-синього, зеленого чи оранжевого. Широка живописна манера сприяє узагальненій передачі натури при збереженні повністю реальних рис обличчя. Художник Просвітництва, Рейнолдс підкреслював у персонажі не його зовнішні якості, а особисті заслуги, багатство духовного світу.

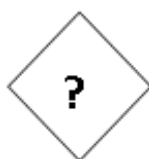
Томас Гейнсборо (1727-1788) – другий великий портретист XVIII століття. В англійському живописі доби Просвітництва Рейнолдс і Гейнсборо виражають нібито дві сторони просвітительської естетики: раціоналістичну й емоційну. Гейнсборо притаманне тонке відчуття природи, музикальність, увага до душевного світу. Він створює у своїх портретах яскраво виражений англосаксонський тип, у якому підкреслює одухотвореність, мрійливість, тиху задумливість. Світла колористична гамма сіро-блакитних, зеленуватих відтінків стає характерною для його живопису. У портретах Гейнсборо відсутні алегорії, він не підкреслює тієї ролі, яку модель відіграє в суспільстві (портрет Сари Сіддонс). Репрезентативність у портретах Гейнсборо вживається з інтимністю та меланхолією.

Творче життя Гейнсборо збіглося з формуванням на англійському ґрунті сентименталізму, хоча він і не вкладається в рамки цього стилю.

Вагоме значення в портретах Гейнсборо має пейзаж. Він зображує пагорби й долини, могутні дуби рідного краю («Містер Ендрю з дружиною»). У зрілому віці, коли художник переселяється в Лондон (1774), він часто пише портрети в зріст на фоні пейзажу. Його моделі поетичні, мрійливо-задумливі, у них підкреслюється великий інтелект. І парковий пейзаж у портретах так само ліричний, ніжний та витончений, як і в його моделі («Блакитний хлопчик», «Сквайр У. Хеллет із дружиною»). Гейнсборо пройшов творчу еволюцію від деякої скрупульозної манери, близької до «малих голландців», до живопису широкого й вільного. Живописна техніка Гейнсборо нібито створена для передачі сирого повітря, у якому розчиняються густі крони дерев, форми пагорбів і котеджів.

Творчість Рейнолдса й Гейнсборо сприяла створенню в Англії XVIII століття могутньої школи портретистів.

Отже, розвиток європейського мистецтва XVIII століття є складним і нерівномірним. Домінуючим стилем у європейській культурі стає рококо – мистецтво аристократичних салонів, світське за своїм характером. В Італії, у якій не було досягнуто національної єдності, найвищі досягнення пов'язані з венеціанською школою. У Франції, яка стала головним законодавцем нових художніх впливів і рухів, простежується еволюція від рококо до мистецтва програмно-громадянської спрямованості. Утвердження ідей Просвітництва супроводжувалось поширенням нової хвилі класицизму.

Питання для самоконтролю

1. Якими були основні шляхи розвитку італійського мистецтва у XVIII столітті?
2. Хто з італійських майстрів репрезентує мистецтво міського архітектурного пейзажу – весті?
3. Рококо як стильова система. Особливості мистецтва рококо у Франції XVIII століття.
4. Окресліть впливи ідей Просвітництва на розвиток європейського мистецтва XVIII століття.
5. Які нові прийоми приніс у живопис Ватто?
6. Як творчість Буше пов'язана зі стилем рококо?
7. Висвітліть особливості творчості Хогарда.
8. Назвіть характерні особливості стилю рококо.
9. Висвітліть особливості творчості Рейнольдса.
10. Назвіть характерні особливості творчості Гейнсборо.

Практичні завдання:

1. Створити презентацію PowerPoint (тема за вибором студента):
– «Живопис Французького класицизму XVIII століття»;

- «Творчість Тьєполо»;
 - «Шедеври європейського живопису стилю рококо»;
 - «Особливості творчості Фрагонара».
2. Розробити тестові завдання (тема за вибором студента):
 - «Англійський портретний живопис XVIII століття»;
 - «Англійський портретний живопис XVIII – першої третини XIX століття».
 3. Порівняти портрети актриси Сари Сіддонс у роботах Рейнольдса й Гейнсборо.
 4. Порівняти живопис французького й англійського рококо.